

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 22 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2022 • 182-198

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1086645

FÂTİMÎ ŞÂİRİ TEMİM B. MU'İZ-LİDİNİLLÂH (ö. 374/985)

The Fatimid Poet Tamîm b. al-Mu'iz- li-Dîn Allâh (d. 374/985)

Furkan ERBAŞ

Arş. Gör., Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Iğdır, Türkiye

Res. Assist., Iğdır University Faculty of Divinity, Department of Islamic History and Arts, Iğdır, Turkey

furkan.eras@igdir.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-2021-6445>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 12.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 15.06.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Furkan Erbaş)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

FÂTİMÎ ŞÂİRİ TEMÎM B. MU'İZ-LİDÎNİLLÂH (ö. 374/985)

The Fatimid Poet Tamîm b. al-Mu'iz- li-Dîn Allâh (d. 374/985)

Öz

İslâm Tarihinde önemli izler bırakan devletlerden bir tanesi de Fâtımîler olmuştur. Fâtımîler IV. (X.) yy'dan itibaren siyasî olarak büyük ilerleme kaydettikleri gibi ilim ve sanatta da önemli gelişmeler kaydetmişlerdir. Bu dönemde başta şiir ve edebiyat alanında olmak üzere önemli şahsiyetler yetişmiştir. Bunlardan en dikkat çeken Halife Mu'iz'in en büyük oğlu Temîm olmuştur. Küçüklüğünden itibaren iyi bir tahsil ve terbiye gördüğü anlaşılan Temîm, kendisini şiir ve edebiyatta oldukça geliştirmişti. Halife'nin en büyük oğlu olması hasebiyle İsmâîlî mezhebi ilkelerince doğal veliaht olarak kabul edilen Temîm, babası tarafından veliahtlıktan azledilmiştir. Mısır'ın ele geçirilmesinin ardından hayatının önemli bir kısmını burada geçiren Temîm, şâir ve edîb kimseleri himâye etmeye özen göstermiş böylece şiir ve edebiyatın yaygın hale gelmesine yardımcı olmuştur. Âlicenab, cömert ve özgür bir karakter olmasıyla dikkat çeken Temîm renkli hayatıyla birçok kimsenin muhabbetini celbetmiştir. Divan'ı günümüze kadar ulaşabilen Temîm, şiirlerinde aşk, övgü, bağışlama, itibar/asalet, siyaset/ideoloji, zühd ve mersiye olmak üzere birçok temaya yer vermiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Fâtımîler, Şâir Temîm.

Abstract

One of the states that left important traces in the history of Islam was the Fatimids. Fatimids since the IV. (X.) century, Fatimids have made great progress politically as well as important developments in science and art. In this period, important personalities, especially in the field of poetry and literature, were raised. The most notable of these was Temîm, the eldest son of Caliph Mu'izz. Temîm, who was understood to have had a good education and training since his childhood, had improved himself in poetry and literature. Since he was the eldest son of the Caliph, Temîm, who was accepted as the natural heir according to the principles of the Ismaili sect, was dismissed from the throne by his father. Temîm, who spent a significant part of his life here after the capture of Egypt, took care to protect poets and literary people, thus helped poetry and literature to become widespread. Generous, who draws attention with his generous and free character, attracted the love of many people with his colorful life. Temîm, whose Divan has survived to the present day, included many themes in his poems such as love, praise, forgiveness, dignity/nobility, asceticism and elegy.

Keywords: Islamic History, Fatimids, Poet Tamîm.

GİRİŞ

297 (909) yılında İfrîkiye'de Abbâsî Devleti'ne bağlı Ağlebîler'i ortadan kaldırarak kurulma aşamasını tamamlayan Fâtımî Devleti 65 yılı Mağrib'de geri kalan süre de Mısır'da olmak üzere yaklaşık 250 yıl ayakta kalmayı başarabilmiştir. Özellikle dördüncü Halife Mu'iz-Lidînillâh (341-365/953-975) döneminde siyasî olarak büyük bir sıçrama kaydeden devlet, sınırlarını Atlas okyanusundan Kuzey Sûriye'ye kadar genişletme imkânı yakalamıştır. Bu dönemde siyasî hâkimiyetin genişlemesi yanında Fâtımîler'de ilmî, edebî ve kültürel alanda birçok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Fâtımî halifelerinin şiir ve edebiyata düşkün oldukları bilinmektedir. Temîm'in büyük dedesi Fâtımîler'in ikinci halifesi Kâim-Biemrillâh (322-334/934-946), şâir ve edib bir kimse olup¹ birçok şiiri günümüze ulaştırmıştır.² Yine Temîm'in babası Halife Mu'iz'in de şâir ve edib bir kimse olduğu kaynaklar tarafından nakledilmektedir.³ Bu durum Fâtımî hânedanı üyelerinden başta halifeler olmak üzere birçok kimsenin edebiyat ve şiir ile uğraştığına delil teşkil etmektedir. Bununla birlikte Fâtımî halifeleri edebiyat ve şiire değer veren kimseleri de bünyelerinde barındırmayı ihmâl etmemişlerdir. Fâtımîler'in Mağrib döneminde özellikle saray şâirlerinin⁴ aktif bir şekilde devleti ve başarılarını övmeleri, Fâtımî Devletinin resmî mezhebi olan İsmâilî mezhebinin propaganda faaliyetlerine yoğun bir şekilde katkıda bulunmaları, bu dönemde edib ve şâirlerin devlet nezdinde ne denli önemli bir yere sahip olduklarını gözler önüne sermektedir. Bu dönemin şâir ve edib bir kimse olarak en dikkat çekici ismi ise Halife Mu'iz-Lidînillâh'ın en büyük oğlu olan Temîm'dir (ö. 374/985).

Çalışmamız Fâtımî Halifesi Mu'iz-Lidînillâh'ın en büyük oğlu olan Temîm'in hayatını incelemeyi hedeflemektedir. Fâtımîler Devleti tarihi ile ilgili çalışmaların az olması bu devletin sadece siyâset tarihinde değil kültürel alanda da hangi birikimleri olduğunu ortaya koymayı zaruri kılmaktadır. Bu düşünceden hareketle Fâtımîler'in en önde gelen şâirlerinden birisi olan Temîm'in hayatını kaynaklar çerçevesinde ortaya koymaya çalışmak, Fâtımîler'in kültürel tarihindeki birikimlerini daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır kanaatindeyiz. Yine bir halifenin oğlunu hangi gerekçeler ile veliahtlıktan azlettiğini kaynaklardaki bilgilerin satır aralarında bulmaya çalışarak böylelikle Fâtımî sarayında bulunan hânedan üyelerinden bir tanesinin karakterine projeksiyon tutmaya gayret göstereceğiz. Netice itibariyle kuruldukları andan itibaren çeşitli engeller ve mücadeleler ile karşılaşan Fâtımîler'in siyasetçi, savaşçı ve mücadeleci bireylerinin ruhlarına aykırı bir karakter olan Temîm'in hayatını inceleyerek o dönemde Fâtımîler'in şiir ve edebiyata olan katkılarını ortaya koymaya çalışacağız. Çalışmamız üç başlık altında incelenecektir. Birinci başlık altında Temîm'in veliahtlık dönemi ve azledilmesi sürecini inceleyeceğiz. İkinci başlık altında Temîm'in kişiliği ve vefatı konularını ele alacağız. Son olarak üçüncü başlık altında Temîm'in çeşitli şiir temalarının yer aldığı şiirleri adlı başlığı işleyeceğiz.

¹ Ahmed b. 'Alî el-Makrîzî, *Kitâbü'l-Mukaffâ' el-Kebîr*, thk. Muhammed el-Ya'lâvî (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1991), 6/180.

² Şiirleri için bk. el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'*, 6/182-186; Tahera Qutbuddin, "Fatimid Aspirations of Conquest and Doctrinal Underpinnings in the Poetry of al-Qâ'im bi-Amr Allâh, Ibn Hânî' al-Andalusî, Amîr Tamîm b. al-Mu'izz, and al-Mu'ayyad al-Shîrâzî", *Poetry and History The Value of Poetry in Reconstructing Arab History*, ed. Ramzi Baalbaki (Beyrut: American University of Beirut Press, 2011), 200-209.

³ Hasan b. İbrâhîm İbn Zülâk, *Kitâbü Ahbâri Sîbeveyh el-Misrî*, thk. Matbaatu'n-Nasr (Kahire: Matbaatu'n-Nasr, 1933), 64; Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'i'z-Zamân*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dârü Sâdir, 1977), 5/228.

⁴ Başta İbn Hânî el-Endelüsî olmak üzere Alî b. Abdullah et-Tûnisî, Abdullah b. Ca'fer es-Semerkindî, İbn Vekî' et-Tinnîsî Mu'iz döneminin önde gelen edib ve şâirleri arasındaydılar. Şiirleri hakkında bilgi için bk. Ebü'l-Kâsım Muhammed İbn Hânî, *Dîvânü İbn Hânî el-Endelüsî* (Beyrut: Dârü Beyrut, 1980); el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'*, 3/410-413; 'İmâdüddîn Dâ'î İdrîs, *Târîhu'l-Hulefâi'l-Fâtîmiyyîn bi'l-Mağrib el-Kismü'l-Hâs min Kitâbi 'Uyûni'l-ahbâr*, thk. Muhammed el-Ya'lâvî (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1985), 689-691; Shainool Jiwa, *The Founder of Cairo The Fatimid Imam-Caliph al-Mu'izz and his Era* (Uyûnü'l-Ahbâr'ın İngilizceye Tercümesi) (London: I.B. Tauris & Co., 2013), 227-230.

1. VELİAHTLIK DÖNEMİ VE AZLEDİLMESİ

Babası Mu'iz-Lidînillâh'ın dört oğlundan⁵ en büyüğü olan Temîm, 24 Recep 337 yılında (27 Ocak 949) dedesi Mansûr-Billâh'ın (334-341/946-953) hilâfeti esnasında Fâtımîler'in başkenti Mehdiye'de⁶ dünyaya geldi. İlk erkek çocuk olarak doğması hasebiyle babası Mu'iz, Ebû Temîm künyesi ile künyelendi.⁷ Temîm, İsmâîlîlik'teki en büyük evlâdın veliaht ilân edilmesi prensibine göre babası Mu'iz tarafından veliaht tayin edilmiştir.⁸ Ancak onun ne zaman veliaht ilân edildiğiyle alâkalı kaynaklar net bir bilgi aktarmamaktadırlar. Veliahtlık süreci hakkında da çok fazla bir malumat yoktur. Nasıl bir ortamda büyüdüğüne, hangi hocalardan ders aldığına dair kayıtlar yok denecek kadar azdır.⁹

Temîm, büyük oğul olması hasebiyle her ne kadar tahtın yegâne vârisi olarak görülüyorsa da onun siyasî işlere pek meraklı olmadığı anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda onun veliahtlığı döneminde herhangi bir savaşa katılmış olduğuna ya da siyasî herhangi bir hususta görüş bildirdiğine dair kayıt mevcut değildir. Bilindiği üzere o dönemlerde halife olacak kişinin veliahtlığı sürecinde savaflara katılması bir teamül haline gelmişti. Babası Mu'iz'in veliahtlığı döneminde birçok kere savaflara katıldığı bilinmektedir.¹⁰ Temîm'in bu durumu pek tabi onun karakterinden kaynaklanmaktadır. Mu'iz'in Temîm'i veliahtlıktan azletme kararını vermesinde oğlunun karakteri büyük rol oynamış görünmektedir. Zira siyasî işlere her zaman mesafesini koruyan Temîm, babasına göre kendisinden sonra devleti yönetme salâhiyetine sahip değildi. Onun kendisinden sonra devleti yönetmesi ciddi problemlere neden olabilirdi. Bu durum o dönemde hükümdarların, kendilerinden sonra devleti yönetecek evlâtlarının vasıflarını göz önünde bulundurarak hareket ettiklerini gösteren tipik bir örnektir.

Öte yandan kaynaklar Mu'iz'in oğlu Temîm'in bazı hâl ve hareketlerinden rahatsız olmasından dolayı onu veliahtlıktan azlettiğini aktarmaktadırlar. Bunlardan bazıları onun kısır olması¹¹ ve adaba mugayir davranışlarda bulunması¹² şeklindedir. Bu nitelemelerin Mu'iz'in oğlu Temîm'i azletmesinde etkili oldukları varsayılabilir. Diğer taraftan bu konuyla ilgili dönemin muasırı ve aynı zamanda Mu'iz'in önde gelen adamlarından Üstâz Cevzer'in (ö. 362/973) kâtibi Ebû Mansûr Alî el-Cevzerî'nin eserinde önemli bir bilgiye sahibiz. Bu bilgi Temîm'in veliahtlıktan neden azledildiği noktasında ipucu teşkil etmektedir. Buna göre Sicilya valisi Ahmed b. Hasan el-Kelbî, Üstâz Cevzer'e göndermiş olduğu bir mektubunda oğlu Tâhir ile yakın arkadaşı veliaht Temîm hakkında çıkan çeşitli kötü söylentiler yüzünden oğlu Tâhir'i öldürmeyi düşündüğünü belirtmekteydi. Cevzer, vakit kaybetmeden Ahmed'in söylediklerini efendisi Mu'iz'e ilettili. Mu'iz, Cevzer'e yazdığı mektupta Ahmed'e Tâhir ile Temîm arasında çıkan söylentilere itibar etmemesini, konuşulanların karalamadan ibaret olduğunu, oğlu Tâhir'i bu tür komplolara karşı himâye etmesini ve oğluna karşı herhangi bir teşebbüste bulunmaktan sakınmasını, nihayet o ikisinin hastalıklarını tedavi edeceklerini ifade etmekteydi.¹³ Bu rivayette son kısım önemlidir. Zira Mu'iz oğlu Temîm ve Sicilya valisi Ahmed'in oğlu Tâhir'in hastalıklarını tedavi edeceklerini belirtmekteydi. Her ne kadar bu muğlak ifadeden Temîm ve Tâhir'in ne tür bir hastalığa sahip oldukları kestirilememekteyse de haklarında hoş olmayan dedikoduların dolaşması bu iki dostun birbirine karşı ilgi duydukları düşüncesini ihsâs ettirmektedir. Bu düşünce yukarıda da

⁵ Diğer oğullarının adı; Abdullah, Nizâr ve Akîl'dir. Bilgi için bk. Muhammed b. Selâme el-Kudâ'î, *Târîhu'l-Kudâ'î: Kitâbü 'Uyûni'l-ma'ârif ve fûnûni ahbâri'l-halâ'if*, thk. Cemîl Abdullâh Muhammed el-Mısırî (Mekke: Câmîatu Ümmi'l-Kurâ, 1995), 567.

⁶ Fâtımîler'in ilk halifesi Ubeydullâh el-Mehdî'nin İfrîkiye sahillerinde kurduğu şehirdir. Detaylı bilgi için bk. Şihâbüddîn b. 'Abdullâh Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, nşr. Dârü Sâdır (Beyrut: Dârü Sâdır, 1993), 5/229-232.

⁷ Ebû Mansûr 'Alî el-Kâtib el-Cevzerî, *Sîretü'l-Üstâz Cevzer*, thk. Muhammed Kâmil Hüseyin-Muhammed Abdülhâdî Şaîre (Kahire: Dârü'l-Fikrî'l-Arabî, 1954), 75; Hamid Haji, *Inside the Immaculate Portal A History from Early Fatimid Archives* (Sîretü'l-Üstâz Cevzer'in İngilizceye Tercümesi) (London: I.B. Tauris, 2012), 72.

⁸ el-Makrîzî, *el-Mukaffâ*, 2/588.

⁹ Ârif Tâmir, *Temîm el-Fâtûmî İbnü'l-İmâm el-Mu'izz-Lidînillâh el-Fâtûmî* (Beyrut: İzzüddîn li't-tibâ'a ve'n-neşr, 1982), 27.

¹⁰ el-Makrîzî, *el-Mukaffâ*, 2/163.

¹¹ İbnü'l-Ebbâr, *Hulletü's-Siyerâ*, 1/291; el-Makrîzî, *el-Mukaffâ*, 2/588.

¹² el-Makrîzî, *el-Mukaffâ*, 2/588.

¹³ el-Cevzerî, *Sîret*, 120 (İng., 130-131).

belirttiğimiz gibi Makrîzî'nin Temîm'de bazı ahlâka aykırı davranışlar bulunduğunu aktardığı bilgi ile örtüşmektedir. Ayrıca Makrîzî'nin *el-Mukaffâ'* adlı eserinin muhakkiki Muhammed el-Ya'lâvî de ileride bizimde değineceğimiz üzere Temîm'in cinsel yönden cariyelere olan ilgisizliği gibi bazı anekdotlara dikkat çekerek onun aslında kısır olduğu için değil muhtemelen iktidarsız veya hemcinsine olan ilgi alâkasından ötürü veliahtlıktan azledildiğine dikkat çekmektedir.¹⁴

Diğer taraftan Temîm'in Mu'iz'in Mağribli ilk eşinden olduğu, diğer çocuklarının ise ikinci eşi olan Fâtımî aileden gelen bir kadından olduğu ve bu yüzden Mu'iz'in Temîm'i veliahtlıktan azletmiş olabileceğini kaynak belirtmeksizin ifade eden araştırmacılar vardır.¹⁵ Ancak bahse mevzu olan bilgi hiçbir kaynak tarafından teyid edilmemektedir. Öte yandan Makrîzî'nin Mu'iz'in sadece Tağrîd adında ümmü veled adlı bir eşinden bahsetmesi¹⁶ söz konusu bilginin doğru olmadığını göstermeye yeterlidir. Diğer taraftan Temîm'in evlendiği yönünde kaynaklarda net bir bilgiye rastlamadığımızı da ifade etmemiz gerekir. Bununla birlikte bazı müelliflerin eserlerinde şiirlerine yer verdiği Temîm için Ebû Alî künyesini vermiş olmaları Temîm'in çocuk sahibi olduğunu gösteren önemli bir detaydır.¹⁷

Neticede Fâtımî komutanı Cevher es-Sıkkîlî'nin (ö. 381/992) Mısır'ı 358 (969) yılında ele geçirmesinden sonra Mu'iz oğlu Temîm'i veliahtlıktan azletmeyi kararlaştırmıştır. Bu kararını herkese duyurmadan önce Üstâz Cevzer ile paylaşmıştır. Cevzer, Mu'iz'in emri neticesinde bu sırrı yedi ay saklamıştır. Halife Mu'iz daha sonra bu sırrı Muhammed b. Alî,¹⁸ Muhammed b. Hasen el-Kelbî¹⁹ ve Aslûc b. el-Hasen ed-Denhâcî²⁰ ile paylaşmış onlardan bu sırrı saklamalarını istemiştir.²¹ Mu'iz, Mısır'a gitmek için hazırlık yaptığı bir sırada Mehdiye şehrine gitmiş ve burada hazırlıklarını tamamlamıştı. Dönüşte başkent Mansûriye'ye²² doğru hareket eden Mu'iz, oğullarına, kardeşlerine ve devlet ricâline kendisini karşılamalarını emretti. Mu'iz'in başkente gireceği sırada halkında toplandığı büyük bir merasim düzenlenecekti. Mu'iz, yanındakilere kendilerini karşılayacak kortejde bulunan evlâtlarını nasıl selamlayacakları noktasında bir bilgi vermemişti. Öte yandan Üstâz Cevzer'in nasıl bir selamlama gerçekleştireceğini merak etmekteydi. Bu sırada merasimi izlemek için toplanan halkın gözü veliaht olarak bildikleri Temîm'in üzerindeydi. Kısa süre sonra selamlamaya başlayan Cevzer, doğrudan Mu'iz'in diğer oğlu Abdullah'ın yanına gitti ve önünde durarak yeri ve atının üzengisini öptü. Cevzer, Abdullah'ın dışında kimseyi selamlamadan oradan ayrıldı. Merasimi izleyen herkes büyük hayretler içerisinde kaldı. Zira veliaht olarak bildikleri Temîm'in Cevzer tarafından selamlanmayıp kardeşi Abdullah'ın selamlanması ciddi bir sorun olarak algılandı. Cevzer'in bu hareketini utanç verici olarak bulanların yanında onaylayanlar da oldu. Ancak Mu'iz, Temîm'in

¹⁴ el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'*, 2/600-601 (dn).

¹⁵ Tâmir, *Temîm el-Fâtımî*, 52-53; Ârif Tâmir, *el-Mu'izz-Lidînillah el-Fâtımî* (Beyrut: Dârü'l-Âfâki'l-Cedîde, 1982), 138.

¹⁶ Ahmed b. 'Alî el-Makrîzî, *el-Mevâ'iz ve'l-İ'tibâr bi-zikri'l-hitati ve'l-Âsâr*, thk. Muhammed Zeynuhum-Medîha eş-Şerkâvî (Kahire: Mektebetü Medbûlâ, 1998), 3/241, 325.

¹⁷ 'Abdülmelik b. Muhammed Ebû Mansûr es-Se'âlibî, *Yetîmetü'd-Dehr fî mehâsini ehli'l-'asr*, nşr. Müfid Muhammed Kumeyha (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983), 1/525; Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'iz-Zamân*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dârü Sâdir, 1977), 1/301; Mustafâ b. Abdullâh Hâcî Halîfe Kâtib Çelebî, *Süllemü'l-Vüsûl ilâ tabakâti'l-fühûl*, thk. Ekmeleddîn İhsânoğlu vd. (İstanbul: Münazzamatü'l-Mü'temerî'l-İslâmî, 2010), 1/396; Tâmir, *Temîm el-Fâtımî*, 29.

¹⁸ Kaynaklarda hakkında bir bilgiye rastlamadık.

¹⁹ Sicilya valisi Hasan b. Alî el-Kelbî'nin oğludur. Bilgi için bk. el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'*, 3/60, 5/534-535.

²⁰ Mu'iz'in Mısır'a gelmesinden sonra birçok divanda görevlendirdiği kişidir. Bilgi için bk. el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'*, 2/57; el-Makrîzî, *İtti'âzu'l-Hunefâ' bi-ahbâri'l-e'immeti'l-Fâtımiyyine'l-hulefâ'*, thk. Cemâlüddîn eş-Şeyyâl (Kahire: Meclisu'l-a'lâ li's-şuûni'l-İslâmiyye, 1996), 1/146; Shainool Jiwa, *Towards A Shi'i Mediterranean Empire: Fatimid Egypt and The Founding Cairo* (İtti'âzu'l-Hunefâ' adlı eserin Mu'izz ile ilgili kısmının İngilizceye Tercümesi) (London: I.B.Tauris & Co, 2009), 116. Kâdî 'İyâd onun Mağrib'deyken Kayrevân şehri valisi olduğunu ifade etmektedir. Bilgi için bk. Ebû'l-Fadl Mûsâ Kâdî 'İyâd, *Tertîbü'l-Medârik ve takrîbü'l-mesâlik li-ma'rifeti a'lâmi mezhebi Mâlik*, thk. Sa'îd Ahmed A'râb (Mağrib: Matbaatu Fedale, 1981), 6/75.

²¹ el-Cevzerî, *Sîret*, 139 (İng., 156).

²² Üçüncü Fâtımî Halifesi Mansûr-Billâh'ın Mehdiye'ye yakın bir yerde inşa ettiği diğer adı Sabra olan şehirdir. Bilgi için bk. Ebû'l-Kâsım İbn Havkal, *Kitâbü Sûrati'l-Ard*, thk. Dârü Mektebeti'l-Hayat (Beyrut: Dârü Mektebeti'l-Hayat, 1996), 74.

azledildiğini bilen Cevzer'in böyle bir harekette bulunmasından ötürü sevindi.²³ Makrîzî, Cevzer'in merasime katılanlara Abdullah'ın kendisinin ve oradakilerin mevlâsı olduğunu söyledikten sonra halkın Abdullah'ın arkasından yürüdüğünü bu sırada Temîm'in tek başına kaldığını aktarmaktadır.²⁴ İbnü'l-Ebbâr, Mu'iz'in Cevher'in görüşünü aldıktan sonra Temîm'i azlettiğine dair bir bilgi vermektedir.²⁵ Hemen ifade etmeliyiz ki İbnü'l-Ebbâr Mısır'ı ele geçiren komutan Cevher ile Üstâz Cevzer'i karıştırmış görünmektedir. Bununla birlikte Cevzer'in Temîm'in azledilmesinde etkisinin olup olmadığı net değildir.

Babası Mu'iz tarafından veliahtlıktan azledilen Temîm'in bu karara nasıl bir reaksiyon verdiği hakkında kaynaklar sessizdir. Bizce Temîm yönetim ve devlet işleri ile fitraten uyuşmadığı için babasının kararına tepki vermemiştir. Devlet yöneticiliği gibi ağır ve meşakkatli bir işin mesuliyetinden kurtulduğu için rahatlamış olma ihtimali güçlü görünmektedir.

Temîm, veliahtlıktan azledilmesinin ardından babası ile birlikte 362 (973) yılında Kâhire'ye gitmiştir. Kardeşi veliaht Abdullah 364 (975) yılında Kâhire'de vefat edince²⁶ Mu'iz bu sefer küçük kardeşi Nizâr'ı veliaht ilân etmiştir. Abdullah'ın vefatının ardından Nizâr'ın veliaht ilân edilmesi sürecinde Temîm'in adının dahi kaynaklarda geçmiyor olması onun devlet işleri ile uzaktan yakından bir ilgisi olmadığını gözler önüne seren önemli bir ayrıntıdır. Halife Mu'iz'in 365 (975) yılında vefatının ardından Temîm herkes gibi tahta çıkan küçük kardeşi Nizâr Azîz-Billâh'a (365-386/975-996) biat etmiştir.²⁷ İbn Sa'îd el-Mağribî haklı olarak üçüncü kardeşin veliaht ilân edilmesi ile ilgili böylesi bir veliaht belirleme işinin başka bir örneğinin olmadığını aktarmaktadır.²⁸

2. KİŞİLİĞİ VE VEFATI

Oldukça renkli bir karaktere sahip olduğu anlaşılan Temîm, son derece naif, cömert, hoşgörülü, kültürlü, sempatik, zarif ve hünerli bir kimse olup iyi derecede tahsil ve terbiye görmüştü. Ayrıca iyi niyetli, yufka yürekli, samimi, vefalı, kerem sahibi, nükteli, âlicenab, konuksever, fesahat ve belağat sahibi bir kimse olduğu kaynaklardaki verilerden anlaşılmaktadır.²⁹ İbnü'l-Ebbâr, Temîm'in karakter olarak kavgaya, hırsa ve mücadeleye yatkın olmadığını, bu yönüyle Abbâsî halifelerinden İbnü'l-Mu'tez'e (ö. 296/908) benzediğini, ilmî ve edebî duruş sahibi, hayal gücü geniş ve kendisine has şiir yöntemi olan birisi olduğunu ifade etmektedir.³⁰ Ayrıca şiirlerinin tedvin edildiğini, içeriklerinin çok hoş, ifade ettiği anlamlarının harika olduğunu aktarmaktadır.³¹ el-Bâherzî de Temîm'e ait şiirlerde kendi el yazısıyla bütünüyle mükemmel bazı ta'lîkler gördüğünü ifade etmektedir.³² Bu bilgi Temîm'in sadece şiir yazmadığını, aynı zamanda şiirlerin kenarlarına veya altlarına bazı bilgilendirici ta'lîkler düştüğünü göstermesi anlamında önem arz etmektedir. Neticede vaktinin çoğunu şiir ve edebiyatla geçirmesi bu alanda uzmanlaşmış olmasına neden olmuştu.

²³ el-Cevzerî, *Sîret*, 139-140 (İng., 155-158); Dâ'î İdrîs, *Târîhu'l-Hulefâi'l-Fâtımiyyîn*, 702-705 (İng., 242-244). Ayrıca bk. el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'*, 2/588.

²⁴ el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'*, 2/588.

²⁵ İbnü'l-Ebbâr, *Hulletü's-Siyerâ'*, 1/291.

²⁶ 'Alî İbn Zâfir, *Ahbâru'd-Düveli'l-Munkatî'a*, nşr. André Ferré (Kahire: Institut Français d'archéologie orientale, 1972), 26; el-Makrîzî, *İtti'âzu'l-Hunefâ'*, 1/217 (İng., 196).

²⁷ İbn Zâfir, *Ahbâru'd-Düvel*, 27.

²⁸ el-Makrîzî, *İtti'âzu'l-Hunefâ'*, 1/235 (İng., 215).

²⁹ 'Abdurrahmân b. 'Alî İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarihî'l-mülûki ve'l-ümem* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 14/262; Muhammed b. 'Abdullâh İbnü'l-Ebbâr, *Kitâbü'l-Hulleti's-Siyerâ'*, thk. Hüseyin Munis (Kahire: Dârü'l-Mearif, 1985), 1/291; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, 1/301; el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'*, 2/589; Cemâlüddîn Yûsuf İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, nşr. Muhammed Hüseyin Şemseddin (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 4/138; J. Walker, "Temîm", *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979), 12/1/151.

³⁰ İbnü'l-Ebbâr, *Hulletü's-Siyerâ'*, 1/291; Ayrıca bk. Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, *Nefhu't-Tîb min ğusni'l-Endelüsü'r-ratîb*, nşr. İhsân Abbâs (Beyrut: Dârü Sâdir, 1988), 1/100.

³¹ İbnü'l-Ebbâr, *Hulletü's-Siyerâ'*, 1/291. Ayrıca bk. Şemsüddîn Ebü'l-Meâlî İbnü'l-Ğazzî, *Dîvânü'l-İslâm*, thk. Seyyid Kesrevî Hasan (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 2/5.

³² Alî b. el-Hasen el-Bâherzî, *Dümyetü'l-Kasri ve 'Asratü ehli'l-'asri*, nşr. Muhammed Râğîb (Halep: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1930), 40.

Kaynaklarda Temîm'in babası Mu'iz ile arasında geçen diyaloglar yok denecek kadar azdır. Bu durum onun babası ile arasının çok iyi olmadığına delil teşkil edebilir. Rivayete göre Mu'iz oğlu Temîm'i Mansûriye'de bir bahçede bulunuyorken bir hizmeti ifâ etmesi için yanına çağırılmış, Temîm babasının yanına erken gidince onunla karşılaşmamıştır. Bundan dolayı babasına içerisinde şiir yazdığı bir mektup göndermiştir:

"Bana ne oluyor ki seninle karşılaşmak için acele ediyorum, talihim seninle karşılaşmaktan mahrum edildi.

Beni yalnız başına bıraktın, oysa ben seni görmeye azmetmiştim.

Böylece beni şüpheye düşürdün, ben sana vefa göstermede hainlik ettim.

*Allah sana hükümdarlığından dolayı salât etsin ve sevgini artırsın."*³³

Temîm, kardeşi Azîz-Billâh'ın hilâfet sürecinde şiir ve edebiyat ile ilgilenmeye devam etmiştir. Bu dönemde kardeşi kendisine çeşitli ikramlarda bulunmakta, onun ihtiyaçlarına cevap vermekteydi.³⁴ Kaynaklarda onun Nil kenarında kendisine ait bahçesinde çokça zaman geçirdiğine dair bazı anekdotlar aktarılmaktadır. Bu anekdotlarda Temîm'in yaşam felsefesini gözler önüne seren dikkat çekici ayrıntılar mevcuttur.

Halife Azîz-Billâh bir gün Birketülhabeş³⁵ denilen yere gezmeye gitti. Halifenin geldiğini gören Temîm yalın ayakla yürüyerek onu karşılamaya gitti. Selâm verdikten sonra Halife'ye bir ziyafet sunmak istediğini söyledi. Halife teklifi kabul etti ve birlikte sandala binerek bahçeye doğru yol aldılar. Bahçenin ortasına geldiklerinde Halife altın gibi parlayan bir meyve gördü. Bu gördüğü şey çok dikkatini çekti. Ağaca yaklaştı ve meyvesinden bir tane aldı. Bu sırada ağacın üstünde yazılı bir kâğıt buldu ve okumaya başladı. İçinde yazan ifadeler şunlardı:

"Ben kendisiyle beslenen bir yemişim,³⁶ dallarım soğuk su gibi oldukça dayanıklıdır,

Ben faydalıyım ve benim benzerlerimin Melik Azîz'in dışında birisine uzun ömür vermesi uygundur."

Halife Azîz-Billâh abisi Temîm'in bu nükteli yaklaşımından memnun olmuş ve kâğıdı alarak giysi yenine iştirmişti. Abisine dönerek "işte bu senin yanında bulmuş olduğumuz konukseverliktir," dedikten sonra sarayına dönmüştür. Çok geçmeden beytül-mâl sorumlusu Ebû Ca'fer b. Mühezzeb'e haber göndererek o yıl yanında basılmış ne kadar para bulunduğunu sormuş, -bu sırada henüz yıl yeni başlamıştı- Ebû Ca'fer 167.000 dinar³⁷ mevcut olduğunu ifade etmiştir. Halife bu miktarın hemen kardeşi Temîm'e ulaştırılmasını emretmiş, meblağ bir saat içerisinde Râşid el-Azîzî tarafından Temîm'e götürülmüştür. Râşid, Temîm'e Halife'nin ona selâm söylediğini ve bu parayı kullanmasını istediğini iletmıştır. Temîm, hemen saygı ifadesi olarak yeri öptü ve ertesi gün Halife'ye kendisini öven ve teşekkürlerini ileten bir kaside gönderdi.³⁸ Temîm, Halife Azîz-Billâh'ın dışında kardeşi Akîl ve amcası Haydere ile de çok fazla zaman geçirirdi. 371 yılı Ramazân bayramında (Mart 982) bir araya geldiklerinde onları övücü şu şiirleri söylemiştir:

"Ben sizi isteyerek terk edemem, iki sağ elin bereketi sola tercih edilir mi hiç?

Allah (birbirimizi) tiksinden, uzaklaşmaktan, unutmaktan, anlaşmazlıktan, usanmaktan korusun!

³³ Temîm b. Mu'izz, *Dîvânü Temîm b. Mu'izz-Lidînillâh el-Fâtımî*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1957), 34.

³⁴ 'Alî İbn Sa'îd el-Mağribî, *en-Nücümü'z-Zâhire fî hulâ hadratî'l-Kahire el-kısmü'l-hâs bi'l-Kâhireti min kitâbi'l-Muğrib fî hulâ'l-Mağrib*, nşr. Hüseyin Nassâr (Kahire: Dârü'l-Kütüb, 1970), 48.

³⁵ Mısır'da Karâfe'nin arka tarafında Nil'e bakan çukur bir arazidir. Bilgi için bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem*, 1/401-402.

³⁶ İbnü'l-Ebbâr bu yemişin limon olduğunu ifade etmektedir. Bk. İbnü'l-Ebbâr, *Hulletü's-Siyerâ*, 1/296.

³⁷ Kaynakta dirhem ya da dinar ifadesi geçmemektedir. Ancak dinar olarak ifade edilmesi daha makul görünmektedir.

³⁸ İbnü'l-Ebbâr, *Hulletü's-Siyerâ*, 1/296-297; el-Makrîzî, *el-Mukaffâ*, 2/593.

Siz bakanlar için bir nursunuz, insanlar içinde iki gözü nurlu sizin gibi var mı?”³⁹

İbn Hallikân, Temîm’in sık sık Nil’de gezinti yapmak için tekneye bindiğini ve pencereleri Nil’e bakan evlere gittiğini burada cariyesi ile birlikte zaman geçirdiğini aktarmaktadır. Bir defasında cariyesi onun için şu şiiri söylemiştir:

“Gecenin karanlığında Dicle’de yıldızların gökte asılı olduğu bir vakitte pişmanlığımı aklıma getirdim.

Dolunay, yüzüne karşı gülücükler atıyor, su ise etrafımızda dans edip alkışlıyor.”⁴⁰

Temîm cariyesinin bu şiirini çok güzel bulmuş ve tekrar tekrar söylemesini istemiştir. Bu sırada kendisini içmeye vermiş ve sarhoş olmuştur. Sabah olunca sarhoş olarak düştüğü hali anımsayarak şu şiiri söylemiştir:

“Nil’de artan ve azalan dalgaların ortaya çıkmasıyla kendimizi içmeye verdik.

Sanki dalgaların yoğunlaşmasıyla cariyenin ridası dans etmekte...”

Makrîzî, bu şiirin Sanhâce kabilesi liderlerinden Abdullah b. Muhammed el-Kâtib’e ulaştığında İfrîkiye’deki şâirleri topladığını ve onlara Temîm’in söylediği şiirin anlamını söylemelerini emrettiğini ancak onların bunu başaramadıklarını ifade etmektedir.⁴¹

İbnü’l-Ebbâr, Temîm’in Mısır’da kardeşi Azîz-Billâh’ın hilâfeti döneminde Nevrûz, Mîlâd (Yılbaşı) Mehrecân, Şe’ânîn bayramı ve başka önemli günlerde iki yüz atlı muhafız birliğine gece vakti denetim yapmalarını emrettiğini aktarmaktadır. Zira bu günlerde insanlar yanlarına aldıkları eşyalar ile evlerinden uzaklaşarak Birketülhabeş’e kutlamalar için gitmekteydiler. Burada büyük çadırlar kurarak kadın şarkıcılar eşliğinde eğleniyorlar ve kendilerinden geçerek sarhoş oluyorlardı. Temîm’e ait muhafız birliği her gece kutlamalarda eğlenenleri denetlemekteydi. Temîm de bu kutlamalara katılmaktaydı. Hacmi küçük Uşârâ adlı içerisi çeşitli meyve, yiyecek ve içecek ile dolu bir tekneye biner, arkasında yaklaşık dört sandalın kendisine eşlik etmesiyle Birketülhabeş’e geçirdi. Gece vakti ay etrafı aydınlattığı sırada yanında mumlar eşliğinde geceyi geçirirdi. Eğlenmek için bir grubun yanına uğradığında seslerini çok beğendiği şarkıcılara denk geldi. Onlardan şarkılarını tekrar tekrar söylemelerini istedi. Yanındakilerin erzakları eksildiğinde onlara yardımcı olup eksikliklerini giderdi. İnsanlar ondan kendilerine şarkı dinletmesini istediklerinde Temîm, hemen şarkıcı birini bulur şarkı söyletirdi. Böylece bütün geceyi insanlar ile birlikte eğlenerek geçirirdi. Sonra Birketülhabeş’te bulunan saray veya bahçesine giderdi. Bu durum önemli gün ve gecelerin sona ermesine kadar devam ederdi.⁴²

Temîm aynı zamanda şiir, edebiyat ve şarkı vb. şeyler ile uğraşanları himâye eder onlarla ilgilenirdi. Makrîzî’nin aktardığı bir rivayete göre Bağdat’tan Mısır’a önceden zengin olup daha sonra elindeki imkânları kaybolan bir genç gelmişti. Mısır’a geldiğinde bir evi kiralayarak burada oturmaya başladı. Oturduğu evin sahibi erdemli bir kimseydi. İleriki günlerde Bağdatlı gencin ticaret ya da başka bir iş ile uğraşmaması ev sahibinin dikkatini çekti. Gence Mısır’a gelmesinin nedenini sordu. Genç, babasının vefat ettiğini, kendisine çok fazla mal-mülk bıraktığını, bunları içki ve işret meclislerinde tükettiğini ve kendisine ait gayr-i menkulleri sattığını ve geriye dönecek hiçbir şey bırakmadığını ifade etti. Ayrıca kendisiyle kazanç elde edeceği bir zanaatı olmadığını, Bağdat’ta fakirlikle mücadele başta olmak üzere, insanların sorunlarının orayı terk ederek Mısır’a gelmesine neden olduğunu belirtti. Ev sahibi genç adama gücü kuvveti sayesinde bir iş yapip yapamayacağını sorunca genç adam sadece uduyla birlikte şarkı söyleyebileceğini ancak buna da gönlünün razı olmadığını ifade etti. Ev sahibi ona şarkı söylerse Mısır’da rağbet göreceğini söyledi. Ayrıca rağbet görmemesi halinde kendisinin onu himâye edeceğini ifade etti. Hemen kendisine şarkı söylemesi için bir ud getirdi. Genç adam çok önemsemeden bir şarkı söyledi. Ev sahibi genç adamın söylediği şarkı neticesinde yeteneğini kavradı ve onu bu işe

³⁹ Temîm, *Dîvân*, 246; el-Makrîzî, *el-Mukaffâ*, 2/592.

⁴⁰ İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-A’yân*, 1/303; el-Makrîzî, *el-Mukaffâ*, 2/589.

⁴¹ el-Makrîzî, *el-Mukaffâ*, 2/589.

⁴² İbnü’l-Ebbâr, *Hulletü’s-Siyerâ*, 1/297.

devam etmesi için motive etti. Aradan bir süre geçtikten sonra ev sahibi aklına başka bir şey geldiğini belirterek genç adamın şarkı söylemeyi bırakmasını söyledi. Genç adam ev sahibine fikrini sorunca ertesi gün en güzel elbisesini giymesini, kokular sürmesini zira Emir Temîm'in karşısına çıkacağını söyledi. Ondan Temîm'in karşısına çıkınca kendisinin Bağdat ileri gelenlerinden olduğunu, oradan geldiğini, zengin iken fakir duruma düştüğünü, Mısır'da herhangi bir iş sahibi olmadığını, sadece şarkı söyleyebildiğini belirtmesini istedi. Bağdatlı genç adam Temîm'in yanına gidip durumunu ilettiler. Temîm, bu sırada yanında bulunan sarayından sorumlu kahramâne⁴³ Hasan et-Tarrâz'a genci yanına alıp himâye etmesi için talimat verdi. Bu sırada Temîm, Halife Azîz-Billâh'ın sarayına gidip döndükten sonra kendi evine geldi. Yanındaki hizmetliler Bağdatlı genci çağırdılar. Temîm'in yanında Hasan b. el-Cezzâr, Kassâm, Nihîrî ve İbnü'l-Huveylâ başta olmak üzere Mısır'ın önde gelen şarkıcıları bulunmaktaydı. Meclistekiler yiyip içtiler ve şarkı söylediler. Temîm, daha sonra Bağdatlı gençten şarkı söylemesini istedi. Genç adam udu eşliğinde şarkı söylemeye başlayınca oradaki şarkıcılar birbirlerine kaş göz işareti yaparak güldüler. Temîm, bu tavırlarına sinirlendi ve misafirlerini nasıl hafife alarak haline gülebildiklerini sordu. Meclistekiler Temîm'in söylediklerinden dolayı başlarını önlerine eğdiler. Meclis dağılacağı esnada Temîm, Bağdatlı gence evinin nerede olduğunu sordu. Genç, evinin olmadığını Mısır'a geldiğinden beri sadece misafir gibi hareket edebildiğini ifade etti. Ayrıca kendisi ile görüşebilmeyi hayâl ettiğini ve onu gördüğünde heybetinden etkilendiğini belirtti. Temîm, Hasan et-Tarrâz'ı çağırdı ve ona Bağdatlı gence bir yatak, kap-kacak, yiyecek ve içecek vermesini ayrıca yanına iki tane cariye ve iki hizmetli tahsis etmesi talimatı verdi. Hepsine eşlik etmesi için Kalâvûn es-Saklebî'yi görevlendirmesini ve onun genç adama yardımcı olmasını istedi. Bağdatlı genç meclisten çıktığında süslü bir eyeri olan göz alıcı bir katır ve yanında iki gulâm kendisini beklemekteydi. Hasan et-Tarrâz genç adama kalacağı odaya kadar eşlik etti. Ertesi gün Temîm hizmetlileri çağırdı. Hizmetliler adama nefis bir elbise ve harika bir üniforma getirdiler. Birlikte yiyip içtiler. Bu sırada kahramâne Hasan, Temîm'in yanına gelerek filanca vekilin kendisine ait bir arazi için üç bin dinar gönderdiğini söyledi. Temîm, parayı Bağdatlı gence verdi. Bağdatlı bu paranın çok olduğunu belirtti. Temîm, onun kendilerine olan yakınlığı ve ilgisinin bundan daha kıymetli olduğunu ifade etti. Temîm'in Bağdatlı gence olan teveccühünü gören diğer şarkıcılar kahramâne Hasan'ın da teşvikleriyle süreç içerisinde ona haset etmeye başladılar. Nihayet Bağdatlı genç hummaya yakalanmasının ardından çok geçmeden vefat etti. Rivayete göre Temîm'in vesilesiyle türlü nimetlere gark olan Bağdatlı genç bir gün kendisini Temîm ile tanıştıran ev sahibine hediyeler göndererek ona teşekkür etmiştir. Temîm, onun bu tavrından dolayı memnun olmuş ve kendisi vefat edene kadar hizmetlerinin karşılanmasını sağlamıştır.⁴⁴

Temîm, statüsü ne olursa olsun toplumda mağdur duruma düşenlere yardım etmekte işlerinde onlara kolaylıklar sağlamaktaydı. Rivayete göre Mısır'da Trablus ahalisinden İbn Ferah denilen varlıklı ancak sûret yönünden son derece çirkin birisi vardı. İbn Ferah bir gün İbnü's-Şa'îrî en-Nehhâs adlı birisinin yanına uğradı. Bu sırada en-Nehhâs'ın yanında şarkı söyleyen edebî yönü son derece güçlü bir cariye vardı. İbn Ferah, cariyeye tutuldu ve en-Nehhâs'a değerinin ne kadar olduğunu sordu. Neticede beş yüz dinara anlaştılar. Ancak cariye bunu öğrendiğinde çirkin olan İbn Ferah'ın yanına gitmeyi istememişti. Bu yüzden İbn Ferah'ın kendisine olan ilgi ve alakasına tahammül edemedi. Çok geçmeden İbn Ferah'ın arkadaşlarından birisi onu satın almak için evine gitti. İbn Ferah onun için birçok yiyecek ve içecek çıkarttı. Bu sırada cariye meyveleri bir kâseye sıra ile dizerek doldurdu ve içeceği arıttı. Daha sonra efendisinin yanında bir pencerenin kenarında oturdu. Cariye kendisini almaya gelen adama bakınca içini sevinç kapladı. Hemen elini yıkaması için bakır bir kap getirdi. Adam abdest aldı. Cariye ellerini, yüzünü ve ayaklarını yıkadı. Yemeği ona yaklaştırdı. Adam yemeği yedi. Bu sırada duyduğu memnuniyet oldukça fazlaydı. Cariye içeceğini adama takdim etti. Akabinde eline udunu aldı ve birçok güzel şarkı seslendirdi. Gecenin üçte biri gelinceye kadar şarkı eşliğinde eğlenmeye devam ettiler. Bu sırada evin bulunduğu caddeden Temîm geçmekteydi. Onların

⁴³ Sarayın idaresinden sorumlu görevliler için kullanılan bir tâbirdir. Bilgi için bk. Fatih Yahya Ayaz, "Üstâdüddâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42/394.

⁴⁴ el-Makrîzî, *el-Mukaffâ*, 2/594-596.

bulduğu yere girince cariyeye elindeki udu attı ve kendisini Temîm'in kollarına bıraktı. Temîm bu sırada ürkerek ne olduğunu sordu. Cariye Allâh'a ve kendisine sığındığını söyledi. Sonra beğenmediği İbn Ferah'ın kendisine arzusu dışında sahip olduğunu haber verdi. Temîm cariyenin mevlâsı İbn Ferah'tan açıklama istedi. İbn Ferah durumdan dolayı özür diledi. Temîm, cariyeyi yanına alıp sarayına götürdü. Daha sonra Temîm cariyeye ile sahibi İbn Ferah'ı yüzleştirdi ve ona cariyenin kendisini istemediği halde ondan faydalanmasının doğru olmadığını söyledi. Akabinde cariyenin değerini sordu. Beş yüz dinar olduğunu öğrenince kendisine bin dinar verilmesini emretti ve İbn Ferah'a böylesinin daha hayırlı olacağını ifade etti. İbn Ferah parayı aldı, teşekkür etti ve Temîm'in yanından ayrıldı. Temîm, yanında değeri bin dinar olan köse bir Türk gulâmını satın aldığı cariyeye için uygun gördü. Ve cariyeye Türk gulâmın kendisi için mevlâsından daha hayırlı olacağını söyleyerek onu azad etti ve gulâm ile evlendirdi.⁴⁵

Yine Makrîzî'nin eserinde geçen diğer bir rivayete göre Temîm, Bağdat'a bir adamını göndererek üstün nitelikli bir şarkıcı satın aldırdı. Cariye, Temîm'in yanına geldiğinde Temîm Ebû Alî Hasan b. el-Eşkerî el-Mısrî'nin de içerisinde bulunduğu dostlarını davet etti. Bir araya geldiklerinde Temîm, cariyesinden şarkı söylemesini istedi. Cariye üst üste birbirinden güzel şarkılar söyleyince Temîm ve yanındakiler kendilerinden geçene kadar doyusya eğlendiler. Temîm, eğlenceli bir gün geçirmelerine vesile olan cariyeye dönerek kendisinden ne isterse verileceğini söylemiş, cariyeye Temîm'in afiyet ve mutluluğunu dilediğini söylemiştir. Temîm ısrarla bir şey dilemesi gerektiğini söyleyince bu sefer cariyeye yapması gerekenleri icra ettiğini ifade ederek bir şey talep etmemiştir. Ancak cariyeye Temîm'in ricasına dayanamayarak söylediği şarkıyı Bağdat'ta söylemeyi temenni ettiğini dile getirmiştir. Temîm, cariyenin temennisini duyunca beti benzi attı ve morali bozuldu. Ayağa kalkınca yanındaki dostları da kalktı. el-Eşkerî meclisten sonra evine doğru giderken Temîm'in hizmetlilerinden bir tanesi kendisine gelerek onu çağırdı. Temîm'in yanına geldiğinde ona cariyenin Bağdat'a dönmeyi temenni etmesinin kendisini çok etkilediğini söyledi. Ayrıca ona vefalı davranıp dikkatli bir şekilde Bağdat'a geri götürmeleri gerektiğini söyledi. el-Eşkerî, görevini öğrendikten sonra kalktı ve cariyeye hazırlanmasını söyledi. Birlikte yola çıktıklarında cariyeye için hizmetini görmesi adına siyahî bir cariyeye tahsis edildi. Hevdeçli bir deve de cariyeye için hazırlanmıştı. Birlikte bir hac kafilesine dâhil olarak önce Mekke'ye gittiler ve hac yaptılar. Daha sonra Irâk kafilesine katıldılar. Kâdisiye⁴⁶ mevkiine geldiklerinde siyahî cariyeye el-Eşkerî'nin yanına gelerek efendisi olarak takdim ettiği cariyenin nerede olduklarını sorduğunu haber verdi. el-Eşkerî Kâdisiye'de konakladıklarını söyledi. Cariye, el-Eşkerî'nin söylediklerini haber alınca güzel bir şarkı söyledi. Kafiledelikler cariyenin sözlerini duyunca çok etkilendiler. Nihayet kabile Bağdat'a yakın bir yer olan Yâsiriye'ye⁴⁷ gelince burada gecelediler. Sabaha yakın siyahî cariyeye el-Eşkerî'nin yanına üzgün bir şekilde geldi ve Bağdat'a götürmekte oldukları cariyenin ortadan kaybolduğunu söyledi. el-Eşkerî, onun nihayetinde bir cariyeye olmasından ötürü kaybolmasına üzülmeydi. Bağdat'a gitti ve ihtiyaçlarını karşıladı. Daha sonra Temîm'in yanına gelerek durumu haber verdi. Duyduklarından dolayı morali çok bozulan Temîm büyük bir hüzne gark oldu. Ondan sonraki süreçte ne zaman bu mevzuyu hatırlasa canı sıkılırdı.⁴⁸ Bu rivayet birçok açıdan çarpıcıdır. Temîm, yeteneğiyle kendisini oldukça fazla etkileyen cariyeye büyük bir lütufta bulunarak onun kendisini hür bir kimse gibi hissetmesini sağlamıştır. O dönemde sadece saray eşrafının tüm ihtiyaçlarını karşılamak adına hizmet gören cariyeler akla getirildiğinde Temîm'in cariyeye sunduğu güzellik daha iyi fark edilecektir.

Temîm'in bağ, bahçe, peyzaj, arazi gibi yerlere de özel bir ilgi ve alâkası vardı. Kaynaklarda Nil'in yakınında Birketülhabeş mevkiinde bulunan Mâr Yûhannâ manastırının

⁴⁵ el-Makrîzî, *el-Mukaffâ*, 2/596-597.

⁴⁶ Irâk topraklarında bulunan Kûfe ile arasında on beş fersah olan Kâdisiye hakkında geniş bilgi için bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem*, 4/291-293.

⁴⁷ Bağdat'a iki mil uzaklıkta olan yer hakkında bilgi için bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem*, 5/425.

⁴⁸ 'Abdurrahmân b. 'Alî İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarihî'l-mülûki ve'l-ümem* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995), 14/262-264; Ebü'l-Berekât Şerefüddîn İbnü'l-Müstevfî, *Nebâhatü'l-Beledi'l-hâmil bi-men verede hû mine'l-emâsil (Târîhu İrbil)*, thk. Sâmî b. es-Seyyid Hamâsi's-Sakâr (Bağdat: Menşurâtu Vizâreti's-Sekâfe, 1980), 2/394; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, 5/338-339; el-Makrîzî, *el-Mukaffâ*, 2/597-600.

yanında bazılarını Temîm'in yaptırdığı birçok bahçeden bahsedilmektedir. Ayrıca bahçenin içerisinde Temîm tarafından sütunlar üzerine inşa edilmiş, son derece güzel bir mimariye sahip, tablolarla dolu bir meclis vardı.⁴⁹ Rivayete göre Temîm, Mâr Yûhannâ manastırı için şu şiiri söylemiştir:

*"Ey Mâr Yûhanna! Bulutların içerisinde gök gürültülerini akıt ki yağmur bulutu olarak düşüp bolluk bereket getirsin."*⁵⁰

Bu bilgiler bize Temîm'in Müslümanlara ait olsun ya da olmasın ibâdethânelere karşı saygılı bir şekilde yaklaştığını, mabetleri güzelleştirmek için gayret ettiğini göstermektedir.

Son derece naif ve hilm sahibi olan Temîm, Mısır'ın dışında bulunan Benî Vâil kanalındaki kendisine ait bahçesinde 13 Zilka'de 374 tarihinde (7 Nisan 985) vefat etti.⁵¹ Kardeşi Halife Azîz-Billâh bu sırada Aynüşşems'teydi⁵² ve haberi alınca kardeşinin vefat ettiği bahçeye gitti, Temîm'in naaşı cenaze için hazırlanana kadar yanında bekledi. Kâdî Muhammed b. Nu'mân (ö. 389/999) Temîm'i yıkadı ve altmış parça bez ile kefenledi. Akşam vakti naaşı bahçeden çıkarılarak cenaze namazının kıldırılacağı Karâfe'ye⁵³ götürüldü. Halife, ölümüne çok fazla üzüldüğü⁵⁴ kardeşinin cenaze namazını kıldırdı ve naaşı saraya götürülerek defnedildi.⁵⁵

3. ŞİİRLERİ

Çalışmamızın başında değindiğimiz üzere Temîm'in büyük dedesi Kâim ile babası Mu'iz'in şiire son derece ilgi ve alakası vardı. Halifelerin bizzat şâir olmaları, birçok şiir kaleme almaları, şâirlere ikram ve taltifte bulunmaları Fâtımîler de en başından itibaren şiir ve edebiyat gibi sanat dallarına yakın ilgi duyulmasına sebebiyet vermiştir. Neticede Mağrib'den itibaren başlayan bu ilgi Fâtımîler'in Mısır'a taşınmalarına kadar devam etmiş, Mısır'da etkisini artıran bu tavır Fâtımîler'in tarih sahnesinden ayrılmalarına kadar sürmüştür. Atalarının şiire duydukları yakın ilgiden Temîm de nasibini almış, küçüklüğünden itibaren şiir ile ilgilenmeye başlamıştı. Onun şiirlerindeki temalar genelde aşk, övgü, bağışlama, itibar/asalet, siyaset/ideoloji, zühd ve mersiye şeklindeydi.⁵⁶

a. Aşk

Temîm'in divanına bakıldığında aşk ve sevgi temalı şiirlere çok fazla yer verdiği görülmektedir:

"Bahçede akılları baştan alan sarışın bir kadın gördüm.

Sanki ceylânların arasından fırlamış ürkmüş bâkir bir ceylân gibiydi.

*Bu sırada ben ona yoksa sen benim gönlüm ile oynayan Nilüfer misin dedim."*⁵⁷

Bir diğer şiirinde sevdiğini şu şekilde tasvir etmektedir:

⁴⁹ Ebû'l-Hasen 'Alî b. Muhammed eş-Şâbüstî, *ed-Diyârât*, nşr. Korkîs Avvâd (Bağdat: Matbaatü'l-Maârif, 1966), 289, 404; Ebû Sâlih el-Ermenî, *Târîhu Ebî Sâlih el-Ermenî (The Churches and Monasteries of Egypt some Neighbouring Countries)*, nşr. B. T. A. Evetts (Oxford: Clarendon Press, 1895), 130, 309.

⁵⁰ eş-Şâbüstî, *ed-Diyârât*, 406.

⁵¹ İbn Zâfir, *Ahbârü'd-Düvel*, 28; İbnü'l-Ebbâr, *Hulletü's-Siyerâ'*, 1/301; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, 1/303; el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'*, 2/588. İbn Tağrîberdî ise 368 (978-979) yılında vefat ettiğini aktarmaktadır. Ancak bizce 374 (985) yılında öldüğü doğruya daha yakın durmaktadır. Bk. İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire*, 4/138. İbn Hallikân ayrıca 375 yılında öldüğünü söyleyenlerin de bulunduğunu aktarmaktadır. Bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, 1/303.

⁵² Kâhire'nin kuzeyinde bulunan mevkii hakkında bilgi için bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem*, 4/178-179.

⁵³ Fustât'a bitişik olan bir mevkiidir. Bilgi için bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem*, 4/317.

⁵⁴ İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire*, 4/138.

⁵⁵ Halil b. İzzeddîn es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaûd - Türkî Mustafâ (Beyrut: Dârü lhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2000), 10/254-255; el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'*, 2/588; Walker, "Temîm", 12/1/151.

⁵⁶ Tematik şiirleri hakkında geniş bilgi için bk. Temîm, *Divânü*, 82; Ahmed Alî Muhammed 'Abde'l-Âtî, *el-İtticâhü'l-Cemâli fi's-si'ri'l-Fâtimî fi Mısır* (Mısır: Zekâzîk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2005), 157; Semmâr Sa'îde, *el-Ğazelü fi's-si'ri'l-Fâtimî Temîm b. Mu'izz el-Fâtimî* (Cezayir: Arabî b. Müheydî Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014); Muhammed Abdürrezzâk Ahmed el-Mekkî, *Kiyemü'l-'Atâi'l-Madmûni ve'l-Fenni fi mukatte'âti Temîm b. Mu'izz el-Fâtimî* (İskenderiye: y.y., 2015).

⁵⁷ Temîm, *Divân*, 48, 49; el-Mekkî, *Kiyemü'l-'Atâi'l-Madmûni*, 23.

*“Ah! O solan gözlerin, gül dudakların,
Ah! O çocuksu yanaklarından akan su,
Ah! O geceleyin ortaya çıkan kahküllerin,
Ah! Gece gündüz gizlenen o yanakların,
Göğsünün üstünde bulunan anber gibi peçesi nasıl câzip gelmesin.”⁵⁸*

“Sözü hâlâ ne kadar hoş! Sana yöneliyorum, zira beni kucaklamaların ve tavizsizliğine çoktan erittin!

*Ah, benim öpücüklerimden çok heyecanlanmıştı, yanağı ve gerdanlıkla kaplı boğazı yeterdi!
Elinde ağır bir şekilde duran, ancak tahıl açlığı çeken kuşun dolu ağız gibi hala gizlenen sağlam göğüslerde nice güzellikler var.*

Gözüm hiç böyle bir manzara görmemişti, bir aşk bağımlısı, bir başka (aşk) bağımlısı ile oynayan!

Pek çok şimşek gözlerimi çıldırtan alevler gibi açık tuttu uyumayayım diye.”⁵⁹

“Âşığın renginin sarısını ve âşığın yanaklarının kızarıklığını (hediye olarak) gönderdim.

Sevgilinin ön dişlerini öpmenin verdiği soğukluk, tutkulu, tasalı bir candır.

Sevgin saflığı ve duruluğu anlatıyor sadakatin ise güzelliği...”⁶⁰

“Avlanmaya ve gezinti yapmaya karar verdik ve gezme esnasında avlanmak bir erdemdir.

Senin uzaklaşıp gittiğin gibi yanındaki başaklar uzaklaşıp giderken senin lütfun neye benzer?

Öyleyse Başaklar ile lütufta bulun, zira içinde kanat ve pençe olan her şey kesicidir.

Sana sâdik olduğumu bilmekteyim, zira kendimi sana adadım.”⁶¹

b. Övgü

Temîm birçok şiirinde kendisini çok fazla sevdiği kardeşi Halife Azîz-Billâh'ı methetmiştir:

“Sen ki Azîz'sin, hilâfetin olmasa insanlık arasında yayılan adalet ortadan kalkardı.

Senin asrın, çiçekler ile çayırklar arasında gülün açması gibi mutluluğun doğduğu bir dönemdir.”⁶²

Diğer bir şiirinde kardeşi hakkında şunları söylemiştir:

“Onlara, önceki çağların savaşlarını aşan büyük savaşlar gösterdin.

Sonucu Bağdat'ta geziyor ve sapkınların gözünden uyku kaçıyor.

Deylem hükümdarlarının ruhları, sabah ve akşamı kasıtlı göz kapamanın verdiği ızdırapla kavrulmuş geçirir.

İmam Azîz'in geldiğini duyduklarında, en kötüsünün olacağını bildiler ve sarıklarını çözümler ayağa kalktılar.

Onun gücünden korkan bir savaş onları öğütme taşının mili gibi öğütüyor

⁵⁸ Temîm, *Dîvân*, 309, 310; el-Mekkî, *Kiyemü'l-'Atâi'l-Madmûnî*, 24.

⁵⁹ Temîm, *Dîvân*, 135; Pieter Smoor, “The Poet's House: Fiction and Reality in the Works of the 'Fâtimid' Poets”, *Quaderni di Studi Arabi*, 10, (1992), 46-47.

⁶⁰ Temîm, *Dîvân*, 67; el-Mekkî, *Kiyemü'l-'Atâi'l-Madmûnî*, 48.

⁶¹ Temîm, *Dîvân*, 335; el-Mekkî, *Kiyemü'l-'Atâi'l-Madmûnî*, 49.

⁶² Temîm, *Dîvân*, 201; el-Mekkî, *Kiyemü'l-'Atâi'l-Madmûnî*, 34.

Büveyh, oğullarına seslenerek onları uyarıyor, kendisi çürümeye yeminliken yas tutuyor.

Zaman yaklaştı, bu yüzden yakın bir düşüşü ve kötü bir kaderi kabul etmelerine izin verin."⁶³

"Dâî, Mekke'de senin için alenen dua etti ve ahali için hac ve mukaddes mevsim sevindirici oldu.

Safâ ve Merve, Zemzem (kuyusu) seni arzuladılar, Rûkn ve Hicr, size açıkça salâvat getirdiler.

Kur'ân ayetlerinin otlakları ve çayırları, onlarda imân zâhir oldu, küfre gâlip geldi.

Avlularında vahyin gezindiği ve sâkinlerinin İslam'a yardım ettiği bir yer.

Ey Muhammed'in oğlu, apaçık deliller ortaya çıktığında sen en haklısın."⁶⁴

"Geceyi dolunayla sohbet ederek geçirdim, çünkü o benim içki arkadaşımdı ve onu hem öptüm hem de bıyıklarının arasından eski çağlardan kalma şarabı içtim.

Ta ki, Ebü'l-Mansûr'un (Azîz-Billâh) Rumları ve (Bedevî) Arapları öldürdüğü gibi, şafağın karanlığı nasıl öldürdüğünü görene kadar."⁶⁵

Temîm şiirlerinde kendisini de övmeyi ihmâl etmemiştir:

"Şafak, parlaklığını kısıkanyorsa, mazur görülebilir, çünkü benim aracılığım ile güneşi, felekleri ve nuru yayar.

Güzellik bana itaat ediyor ve şatafat başını çatımda eğiyor; kaderin işleri beni mutlu biri yapıyor.

Tüm yaratıkları hidâyete erdirenin oğlu olarak benim tarafından parlak hale getirilen yaşam alanım azamet ve ihtişam içerisindedir.

Sanki ben Sa'd takımı yıldızıymışım, tesadüf, zevk, kutsallık ve arındırıcı her şey asla terk edilmeyen bir servet.

Nil gülüyor ve temellerimle flört ediyor.

Çünkü ben çölle çevrili unutulmuş bir yer değilim ve üzerime toprağın tozu serpilmedi.

Bana gelenin saf yaşamı vardır ve beni gören göz teselli ve mutlu olur."⁶⁶

c. Bağışlama

Oldukça yumuşak bir karaktere sahip olan Temîm, şiirlerinde bağışlama duygusunu çok fazla ön plana çıkarmaktadır. Temîm, İhşîdîler'in son emirlerinden olan Hasan b. Ubeydullâh b. Tuğç'u affettiği için kardeşi Azîz-Billâh'a minnettarlığını sunmuştur:

"Çok cömert davrandın ve bütün yoksullara zenginlik elbisesi giydirdin.

Ve yine de her kötü niyetli günahkârın hatasının şiddeti ne olursa olsun suçunu affediyorsun.

Ve işte Ubeydullâh'ın oğlu, kulun, hizmetlin, önceki hatalarını terk ediyor.

Ve tüm güzelliklerin en iyisi, efendisi onu af ve lütuf ile kabul etmektedir.

Affedene Allâh lüfuf ve faziletini artırsın, sana olan hayranlığı da artırsın."⁶⁷

⁶³ Temîm, *Dîvân*, 11-12; Tahera Qutbuddin, "Fatimid Aspirations, 224.

⁶⁴ Temîm, *Dîvân*, 161; Qutbuddin, "Fatimid Aspirations, 225.

⁶⁵ Temîm, *Dîvân*, 63; Smoor, "The Poet's House", 47-48.

⁶⁶ Temîm, *Dîvân*, 171; Smoor, "The Poet's House", 50.

⁶⁷ Temîm, *Dîvân*, 358, 359; el-Mekkî, *Kiyemü'l-Atâi'l-Madmûnî*, 42.

d. İtibar/Asalet

Temîm'in şiirlerinde önem verdiği diğer bir tema itibar/asalet olmuştur. O, Fâtımîler olarak soylarının değerli olduğunu ifade etmekten geri kalmamıştır:

“Şerefliyken yıldıza yükseldin, Arapları ve Arap olmayanları tercih ettin.

Ne kadar susuzluklar giderildi, sonra kılıçlar kan döktü.

Ve iyiye yeni başlayan biri olarak cevap verdin, bu yüzden parayı bölüşmek için bıraktın.

Ve cömertlik seni asla gülümserken görmedi oysa o parıldadı ve gülümsedi.

Böylece asalet yücelik kazandı, kararlılıkla vurgulanmaya devam etti.”⁶⁸

e. Siyaset/İdeoloji

Temîm'in şiirleri arasında yoğun olarak yer verdiği temalardan bir tanesi de Abbâsîler'e karşı üstünlük vurgusu olmuştur. Birçok şiirinde Abbâsîler'e karşı Fâtımîler'in Hz. Peygamber'e daha yakın olduklarına atıfta bulunmuş, böylece imametin/hilafetin kendi hakları olduğunu ifade etmiştir:

“Ey Abbâs ailesi, bizim asaletimizi/itibarımızı kabul edin, çünkü siz ey Abbâs ailesi, onun yanından geçemezsiniz.

Dedeniz İslâm'ı geç kabul etti, hicret de etmedi.

Siz Peygamber Muhammed'in amcasının oğullarıydınız, biz ise onun oğullarıydık ve o bizim babamızı.

Ve yakınlıklarındaki kuzenleri, bağlılık ve soy bakımından kardeşi gibi değildir.

Eğer sizler adam akıllı amcaoğulları olsaydınız bize yol gösterici olurduz biz de sizin için kazanç olurduk.

Amca yakınlık ve sevgi bakımından asla yeğenleri ile eşit olamaz.

Diriliş günü sizin dedeniz size zaferlerimizi haber verir, dedemiz Alî de bize haber verir.”⁶⁹

“Biz Peygamber'in kızının evlâtları değil miyiz? Ki O insan ve cinlerin Peygamber'i olarak, sapkınlığa düşenleri kurtarır,

Babamız her zorlu zamanda onun sırdaşı, vâsisi ve süvarisi değil miydi?

Ey Abbâsoğulları inatçılığınızı üzerimizden çekiniz, artık sizinle her yerde savaşılacak zaman geldi.

Ne zaman aşağıımızda/altımızda olmazsanız işte o zaman bizim sâlihlerimiz ile çekişmeye girebilirsiniz.

Birbirlerine yakın olan Hayber ve Huneyn günlerinde İslâm'a kim ile yardım edildi.

Alî kederi ortadan kaldıran değil midir? Abbâs'ın ise bu savaşlarda böylesi bir katkısı yoktur.”⁷⁰

Bir diğer şiirinde şunları ifade etmiştir:

“Ey Abbâs'ın soyu, siz Fâtımâ ez-Zehrâ'nın oğulları için intikam hedeflersiniz ve zaman yaklaştı.

Elim bana eşlik etmesin, yollar beni yüceliğe götürmesin.

Göğü parıldayan kılıçlar ve ince mızraklardan oluşan dalgalı bir orduyla seni ziyaret edeceğim.

Zira dünyanın doğusu ve batısı cesur, tecrübeli aslanlarla dolu.”⁷¹

⁶⁸ Temîm, *Dîvân*, 397; el-Mekkî, *Kiyemü'l-Atâi'l-Madmûnî*, 50.

⁶⁹ Temîm, *Dîvân*, 463; el-Mekkî, *Kiyemü'l-Atâi'l-Madmûnî*, 51.

⁷⁰ Temîm, *Dîvân*, 449; İbnü'l-Ebbâr, *Hulletü's-Siyerâ*, 1/294; Qutbuddin, “Fatimid Aspirations, 226.

⁷¹ Temîm, *Dîvân*, 332; Qutbuddin, “Fatimid Aspirations, 226.

f. Zühd

Temîm'in insanın dünya hayatında zühdü ön planda tutarak yaşamasının ideal olduğunu savunduğu dikkat çekici şiirleri vardır:

"İnsanlar ne kadar garip; ölümün ötesini umursamadan nasıl yemek yiyebiliyorlar?

Hâlbuki onlardan hesap sorulsa günahlarından bir tanesini dile getirmezler.

Kim Allâh'tan şüphe ederse, işte o kıyamet günü (iyilerden) ayrı tutulacak.

*Allâh onlara yokken hayat verdiği gibi çürüdükten sonra da hesaba çekecek."*⁷²

g. Mersiye

Temîm'in şiirlerinde ölünün arkasından söylenen mersiye ve ağıtlar bir hayli fazladır. Şâir hayatın bir parçası ve kaçınılmaz son olan ölümü çoğu kez anmakta ve ölenlerin arkasından mersiyeler söylemekteydi. Kardeşi veliaht Abdullah öldüğünde şu mersiye okumuştur:

"Her diri fânidir gelip gidiyor, geceler mazeret ve aldanmadır.

Hükümlerlik ve otorite ancak Allâh'a aittir, emir de memur da ona gitmektedir.

*Eğer ölüm kaçınılmaz olmasaydı, hayat uzun, önemsiz ve hakir olurdu."*⁷³

Diğer bir şiiri şu şekildedir:

"(Ölüm) Size reyhanı hatırlattı, gerisi ruhun neredeyse öldüğü hatıranın tekrarıdır.

Bu yüzden şarkıcılar eşliğinde şarkı söylediler, ardından birbiri ardınca gelen çalgı sesleri.

Gözler seni takip etti ve o uzaktayken gözyaşlarım akmaya devam etti.

Onu susamış ve bağlı bir şekilde kaybetmemi, kendisinin de Allâh'a şikâyet ettiği gibi Allâh'a şikâyet ediyorum.

*Sanki kalbim belirlediğinden beri mahvolan bir kanat gibi, parçalarını kaybetti ve amacına ulaşamadı."*⁷⁴

SONUÇ

Fâtımî Devleti tarihi siyasî açıdan olduğu kadar kültürel açıdan da önem arz eden bir dönemi teşkil etmektedir. Bu dönemde şâirlerin devlet için ifade ettikleri önem oldukça fazla olmuştur. İbn Hânî el-Endelüsî gibi devlet tarafından himâye edilen şâirler vasıtasıyla Fâtımîler propagandalarını yapma imkânı yakalamışlardır. Bu şâirler içerisinde belki de en öne çıkanı yaşadığı renkli hayatı ile veliaht Temîm olmuştur. Fâtımîler'in dördüncü halifesi Mu'iz-Lidînillâh'ın en büyük oğlu olarak İfrîkiye'de dünyaya gelen Temîm iyi bir tahsil ve terbiye görmüş, kendisini ilim ve edebiyata adanmıştır. Büyük dedesi Kâim ve babası Mu'iz gibi edîb ve şâir olan Temîm, İsmâîlî mezhebindeki en büyük oğlun veliaht olarak kabul edilmesi prensibinden hareketle doğal veliaht olarak kabul görmüştür. Ancak yönetime/liderliğe mesafeli olması, ayrıca karakter olarak bazı zaaf lar taşınması nedeniyle babası tarafından veliahtlıktan azledilmiştir. Azledilmesinden sonra kardeşi Halife Nizâr Azîz-Billâh'ın hilâfet döneminde sakin bir hayat yaşamayı tercih eden Temîm, şiir söylemeye devam etmiş ve şâir ve edîb kimseler ile birlikte zaman geçirmeyi tercih etmiştir. Son derece naif bir yapısı olan Temîm, yaşadığı dönemde sanat ile ilgilenenleri himâye etmiş, onlara lütüfkâr davranmıştır.

Farklı kişiliği ile Fâtımî Devleti tarihinde önemli bir yere sahip olan Temîm, döneminin en iyi şâirlerinden birisi olmaya hak kazanmıştır. Tarihçilerin şâir kimliği hakkında sitayişle bahsettikleri Temîm'in şiirleri büyük bir divan oluşturacak şekilde günümüze kadar gelebilmiştir. Bu yönüyle Temîm Fâtımî Devleti'nin kültürel tarihinde önemli bir iz bırakmayı

⁷² Temîm, *Dîvân*, 83; el-Mekkî, *Kiyemü'l-Atâi'l-Madmûnî*, 53.

⁷³ Temîm, *Dîvân*, 147; Tâmir, *Temîm el-Fâtımî*, 28.

⁷⁴ Temîm, *Dîvân*, 303; el-Mekkî, *Kiyemü'l-Atâi'l-Madmûnî*, 54.

başarabilmiştir. Şiirlerinde aşk, övgü, bağışlama, itibar/asalet, siyaset/ideoloji, zühd, ve mersiye gibi temalara yer veren Temîm'in şiirleri dönemin Fâtımî Devleti tarihi için çok önemli bir vesika konumundadır.

KAYNAKÇA

- 'Abde'l-Âtî, Ahmed Alî Muhammed. *el-İtticâhü'l-Cemâlî fi's-şi'ri'l-Fâtımî fi Mısır*. Mısır: Zekâzîk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2005.
- Ayaz, Fatih Yahya. "Üstâdüddâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 42. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Baalbaki, Ramzi (ed.). *Poetry and History The Value of Poetry in Reconstructing Arab History*. Beyrut: American University of Beirut Press, 2011.
- Bâherzî, Alî b. el-Hasen el-. *Dümyetü'l-Kasri ve 'Asratü ehli'l-'asri*. nşr. Muhammed Râğib. Halep: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1930.
- Cevzerî, Ebû Mansûr 'Alî el-Kâtib el-. *Sîretü'l-Üstâz Cevzer*. thk. Muhammed Kâmil Hüseyin-Muhammed Abdülhâdî Şaîre. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî, 1954.
- Dâ'î İdrîs, 'İmâdüddîn. *Târîhu'l-Hulefâi'l-Fâtımiyyîn bi'l-Mağrib el-Kısmü'l-Hâs min Kitâbi 'Uyûni'l-ahbâr*. thk. Muhammed el-Ya'lâvî. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1985.
- Ebû Mansûr es-Se'âlibî, 'Abdülmelik b. Muhammed. *Yetîmetü'd-Dehr fi mehâsini ehli'l-'asr*. nşr. Müfîd Muhammed Kumeyha. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Ermenî, Ebû Sâlih el-. *Târîhu Ebî Sâlih el-Ermenî (The Churches and Monasteries of Egypt some Neighbouring Countries)*. nşr. B. T. A. Evetts. Oxford: Clarendon Press, 1895.
- Hâcî Halîfe Kâtib Çelebî, Mustafâ b. Abdullâh. *Süllemü'l-Vüsûl ilâ tabakâti'l-fühûl*. thk. Ekmeleddîn İhsânoglu vd. İstanbul: Münazzamatü'l-Mü'temeri'l-İslâmî, 2010.
- Haji, Hamid. *Inside the Immaculate Portal A History from Early Fatimid Archives (Sîretü'l-Üstâz Cevzer adlı eserin İngilizceye Tercümesi)*. London: I.B. Tauris, 2012.
- İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed. *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'i'z-Zamân*. thk. İhsân Abbâs. Beyrut: Dârü Sâdır, 1977.
- İbn Hânî, Ebü'l-Kâsım Muhammed. *Dîvânü İbn Hânî el-Endelüsî*. Beyrut: Dârü Beyrut, 1980.
- İbn Havkal, Ebü'l-Kâsım. *Kitâbü Sûrati'l-Arz*. thk. Dârü Mektebeti'l-Hayat. Beyrut: Dârü Mektebeti'l-Hayat, 1996.
- İbn Sa'îd el-Mağribî, 'Alî. *en-Nücümü'z-Zâhire fi hulâ hadrati'l-Kahire el-kısmü'l-hâs bi'l-Kâhireti min kitâbi'l-Muğrib fi hulâ'l-Mağrib*. nşr. Hüseyin Nassâr. Kahire: Dârü'l-Kütüb, 1970.
- İbn Tağrıberdî, Cemâlüddîn Yûsuf. *en-Nücümü'z-Zâhire fi mülûki Mısır ve'l-Kâhire*. nşr. Muhammed Hüseyin Şemseddin. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- İbn Zâfir, 'Alî. *Ahbâru'd-Düveli'l-Munkatî'a*. nşr. André Ferrê. Kahire: Institut Français d'archéologie orientale, 1972.
- İbn Zülâk, Hasan b. İbrâhîm. *Kitâbü Ahbâri Sîbeveyh el-Mısırî*. thk. Matbaatu'n-Nasr. Kahire: Matbaatu'n-Nasr, 1933.
- İbnü'l-Cevzî, 'Abdurrahmân b. 'Alî. *el-Muntazam fi tarîhi'l-mülûki ve'l-ümem*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- İbnü'l-Ebbâr, Muhammed b. 'Abdullâh. *Kitâbü'l-Hulleti's-Siyerâ'*. thk. Hüseyin Munis. Kahire: Dârü'l-Mearif, 1985.
- İbnü'l-Ğazzî, Şemsüddîn Ebü'l-Meâlî. *Dîvânü'l-İslâm*. thk. Seyyid Kesrevî Hasen. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

- İbnü'l-Müstevfî, Ebü'l-Berekât Şerefüddîn. *Nebâhatü'l-Beledi'l-hâmil bi-men veredehû mine'l-emâssil (Târîhu İrbil)*. thk. Sâmî b. es-Seyyid Hamâsi's-Sakâr. Bağdat: Menşurâtu Vizâreti's-Sekâfe, 1980.
- Jiwa, Shainool. *The Founder of Cairo The Fatimid Imam-Caliph al-Mu'izz and his Era (Uyûnü'l-Ahbâr adlı eserini Mu'izz ile ilgili kısmının İngilizceye Tercümesi)*. London: I.B. Tauris & Co., 2013.
- Jiwa, Shainool. *Towards A Shi'i Mediterranean Empire: Fatimid Egypt and The Founding Cairo (İtti'âzu'l-Hunefâ'nın Mu'izz ile ilgili kısmının İngilizceye Tercümesi)*. London: I.B.Tauris & Co, 2009.
- Kâdî 'ÿyâd, Ebü'l-Fazl Mûsâ. *Tertîbü'l-Medârik ve takrîbü'l-mesâlik li-ma'rifeti a'lâmi mezhebi Mâlik*. thk. Sa'îd Ahmed A'râb. Mağrib: Matbaatu Fedale, 1981.
- Kudâ'î, Muhammed b. Selâme el-. *Târîhu'l-Kudâ'î: Kitâbü 'Uyûni'l-ma'ârif ve fûnüni ahbârî'l-halâ'if*. thk. Cemîl Abdullâh Muhammed el-Misrî. Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, 1995.
- Makkarî, Ahmed b. Muhammed el-. *Nefhu't-Tîb min ğusni'l-Endelüsi'r-ratîb*. nşr. İhsân Abbâs. Beyrut: Dârü Sâdır, 1988.
- Makrîzî, Ahmed b. 'Alî el-. *el-Mevâ'iz ve'l-İ'tibâr bi-zikri'l-hitati ve'l-Âsâr*. thk. Muhammed Zeynuhum-Medîha eş-Şerkâvî. Kahire: Mektebetü Medbûlâ, 1998.
- Makrîzî, Ahmed b. 'Alî el-. *İtti'âzu'l-Hunefâ' bi-ahbârî'l-e'immeti'l-Fâtımiyyîne'l-hulefâ'*. thk. Cemâlüddîn eş-Şeyyâl. Kahire: Meclisu'l-a'lâ li'ş-şuûni'l-İslâmiyye, 1996.
- Makrîzî, Ahmed b. 'Alî el-. *Kitâbü'l-Mukaffâ' el-Kebîr*. thk. Muhammed el-Ya'lâvî. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1991.
- Mekkî, Muhammed Abdürrezzâk Ahmed el-. *Kiyemü'l-'Atâi'l-Madmûnî ve'l-Fennî fî mukatte'âti Temîm b. Mu'izz el-Fâtımî*. İskenderiye: y.y., 2015.
- Qutbuddin, Tahera. "Fatimid Aspirations of Conquest and Doctrinal Underpinnings in the Poetry of al-Qâ'im bi-Amr Allâh, Ibn Hânî' al-Andalusî, Amîr Tamîm b. al-Mu'izz, and al-Mu'ayyad al-Shirâzî". *Poetry and History The Value of Poetry in Reconstructing Arab History*. ed. Ramzi Baalbaki. Beyrut: American University of Beirut Press, 2011.
- Safedî, Halîl b. İzzeddîn es-. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnaûd - Türkî Mustafâ. Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2000.
- Sa'îde, Semmâr. *el-Ğazelü fî'ş-şî'ri'l-Fâtımî Temîm b. Mu'izz el-Fâtımî*. Cezayir: Arabî b. Müheydî Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Smoor, Pieter. "The Poet's House: Fiction and Reality in the Works of the 'Fâtimid' Poets". *Quaderni di Studi Arabi* 10/ (1992), 45-62.
- Şâbüştî, Ebü'l-Hasen 'Alî b. Muhammed eş-. *ed-Diyârât*. nşr. Korkîs Avvâd. Bağdat: Matbaatü'l-Maârif, 1966.
- Tâmir, Ârif. *el-Mu'izz-Lidînillah el-Fâtımî*. Beyrut: Dârü'l-Âfâki'l-Cedîde, 1982.
- Tâmir, Ârif. *Temîm el-Fâtımî ibnü'l-İmâm el-Mu'izz-Lidînillâh el-Fâtımî*. Beyrut: İzzüddîn li't-tiba'a ve'n-neşr, 1982.
- Temîm, b. Mu'izz. *Dîvânü Temîm b. Mu'izz-Lidînillâh el-Fâtımî*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1957.
- Walker, J. "Temîm". *Millî Eğitimi Bakanlığının İslâm Ansiklopedisi*. C. 12/1. İstanbul: Millî Eğitimi Basımevi, 1979.
- Yâkût el-Hamevî, Şihâbüddîn b. 'Abdullâh. *Mu'cemü'l-Büldân*. nşr. Dârü Sâdır. Beyrut: Dârü Sâdır, 1993.